

Гончарук Олександр

аспірант,
Львівська національна академія мистецтв

ПОРТРЕТ У ТВОРЧОСТІ ЛЬВІВСЬКОГО СКУЛЬПТОРА ІВАНА САМОТОСА: ОБРАЗНО-ПЛАСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються станкові портрети одного з провідних львівських скульпторів другої половини XX – початку XXI ст. Визначаються найхарактерніші риси цих творів на основі аналізу образно-змістових та композиційно-пластичних рішень.

Ключові слова: станкова скульптура, портрет, пластика, традиції, форма, зміст.

Анотация. Гончарук А. Портрет в творчестве львовского скульптора И.Самотоса: образно-пластические концепции. В статье рассматриваются станковые портреты одного из ведущих скульпторов Львова второй половины XX – начала XXI в. Определяются наиболее характерные черты этих произведений на основе анализа образно-содержательных и композиционно-пластических решений.

Ключевые слова: станковая скульптура, портрет, пластика, традиции, форма, содержание.

Annotation. Goncharuk A. Portrait in the works of Lviv sculptor I.Samotosa: figurative and plastic concept. In the article mounted portraits of one of the leading sculptors of the second half of Lviv XX – beginning of XXI century. Identifies the most characteristic features of these products on the basis of analysis of image-content and composition-plastic solutions.

Key words. Easel sculpture, portrait, plastic, traditions, form, content.

Постановка проблеми. Творчість Народного художника України, професора І.М.Самотоса, завідувача кафедрою монументально-декоративної скульптури ЛНАМ охоплює другу половину XX – початок XXI ст. Портрету належить провідне місце серед його численних робіт. В його творчості органічно поєдналися традиції і художні ідеї сучасності. На цьому ґрунті виробились своєрідні творчі тенденції, які відрізняються стилістичною різноманітністю і оригінальністю образно-пластичного мислення. Вони, в кінцевому результаті, і визначили основний концепт розвитку скульптурного портрету у творчості митця. Дослідження творчості сучасних митців в контексті традицій і з позицій осмислення факторів художніх процесів сьогодення є актуальним завданням українського мистецтвознавства. Дослідження творчості І.Самотоса виконане згідно з планами спрямованості науково-творчої діяльності кафедри монументально-декоративної скульптури Львівської національної академії мистецтв і має як теоретичне так і практичне значення.

В аспекті завдань, поставлених в статті, цінними є публікації українських мистецтвознавців В.Афанасьєва, Д.Кривача, Р.Дреботюка, О.Голубця, І.Голода, Р.Яціва, С.Лупій та ін., у яких проаналізовано стан розвитку української і, зокрема, львівської скульптури другої половини XX – початку XXI ст. В теоретичних розвідках цих авторів певна увага приділялась аналізу творів І.Самотоса, у першу чергу портретам, але в якості ілюстрації теоретичних положень, досліджуваних авторами. Статті до каталогів персональних виставок цього митця також не охоплюють кола питань творчої, зокрема, портретної скульптури І.Самотоса. У першу чергу це стосується творів кінця XX – початку XXI ст. Отже, автор статті поставив за мету виявити провідні тенденції творчості митця, визначити характер традицій, на які він спирається і розкрити найсуттєвіші особливості композиційно-пластичних та образно-змістових рішень його портретів.

Результати дослідження. Львівська скульптура у сучасному національному культурно-історичному просторі являє собою живий, багатоаспектний художній світ. Відкритість до світових тенденцій, участь у скульптурних симпозиумах, пленерах сприяють її активному входженню в контекст сучасної європейської художньої культури. Портрет завжди займав провідне місце у станкових видах львівської скульптури. Динаміка життя, зміни, що відбуваються в суспільстві, багатогранність і неоднозначність буття спрямовують скульпторів на постійний пошук яскравої образної мови, виразної художньої форми, яка у постсоцреалістичний період українського мистецтва вже не залежить від ідеологічного диктату.

У творчості І.М.Самотоса, одного з провідних львівських митців другої половини XX – початку XXI ст. портрету належить чільне місце. Від перших виставок 1960-х років до ювілейної, присвяченої 75-річчю від дня народження, І.Самотос пройшов великий творчий шлях, позначений пошуками засобів образно-змістової і формально-пластичної виразності.

Надійшла до редакції 25.10.2012

Глибока внутрішня вимогливість по відношенню до себе сформувалась у скульптора вже на самих початках його творчості, коли він проявив незалежність своєї мистецької і громадянської позиції у ранніх своїх роботах – дипломній «Максим Залізник» і статуй «Іван Гонта». Обидва ці твори були встановлені у Актівому залі Львівського університету ім. І.Франка на прохання тодішнього ректора Лазаренка і на жаль знищені його наступником, тогочасним партійним ідеологом, Чугайовим.

Оглядаючи ретроспективу його портретів, бачимо, що зміни відбуваються як у формальних прийомах, так і в образній структурі, то б то в усьому комплексі творчих проблем, притаманних скульптурі як виду мистецтва. В роботах наступного періоду, кінця 1960-х – 1980-х років, у портретах І.Котляревського, Г.Сковороди, Д.Яворницького, Я.Запаса, камерних, ліричних портретах дружини, доньки, львівських митців Е.Миська, З.Кецала та інших, І.Самотоса приходять до більш вільного володіння пластичними прийомами. Найчастіше композиції його творів виконані у традиційній формі погруддя. Основну увагу він концентрує на виразності очей: це головний змістовий акцент, на якому будується образний задум твору. Використовуючи фактурне багатство матеріалу скульптор наповнює свої портрети життям.

1970-ті – 80-ті роки були важливим етапом у творчому зростанні митця. Саме тоді визначились магістральні напрямки його творчості, в яких гармонійно, взаємно збагачуючись визначилась образно-тематична і пластична концепція його портретів. Це образи видатних діячів національної історії та сучасники, переважно коло творчих особистостей, близьких скульпторові людей. Працюючи в матеріалі /дереві, шамоті, граніті/, він іде від заостреного відчуття його пластичної виразності. Адже у скульптурі образ залежить від позиції, яку зайняв митець у стосунках з матеріалом: від цього залежить повнота реалізації творчого завдання.

Досвід, відкритість до новітніх тенденцій і водночас глибоке проникнення в традиції національної художньої культури вияскравилися в творчості І.Самотоса у роки Незалежності. Талант монументаліста, схильного до узагальнення, дозволяє І.Самотосу і в станкових творах знайти найвиразнішу форму і висловити через неї найважливішу для себе, як митця, творчу ідею: пізнати сутність зображуваного, втілити в образі портретованого філософську думку. Сила і переконливість створених ним портретів, історичних особистостей чи сучасників, визначається гармонійною, неординарною взаємодією проблем форми і змісту. Портрети цих десятиліть – це галерея образів людей, сильних духом. Серед його героїв гетьмани Іван Мазепа, Іван Виговський – втілення непоборного духу українського народу у його боротьбі за волю. У цих образах – не лише героїчне минуле України: в їхніх портретах скульптор втілює актуальні ідеї сучасного моменту нашої історії.

В образах сучасників – художників, літераторів, вчених, громадських і політичних діячів, рідних і близьких митцеві людей, І.Самотос розкриває твор-

че начало особистості, горіння душі, що робить людину внутрішньо вільною. Сукупність формально-мистецьких чинників вирішується скульптором завжди індивідуально, відповідно до характеру портретованого, його «его» з метою створити цілісний, глибокий образ Людини – творця, інтелектуала. Для втілення в матеріалі образної, відповідної часові концепції, скульптор знаходить сміливі рішення.

Композиційне мислення І.Самотоса позначене як традиційними, так і новаційними у його творчості прийомами. Він значно розширює коло творчих інспірацій. Його захоплює барокова драматургія образів Й.Пінзеля, експресія його композиційно-пластичного мислення. Українська ікона хвилює споглядальністю, гармонією, душевною рівновагою, чистотою ліній, особливою умовно-символічною мовою вислову. Ці мистецькі явища надихають Майстра, спрямовують на пошук по новому осмисленої образно-змістової та композиційно-пластичної концепції. У кожному творі відчутна авторська манера і в той же час вони різні, як неподібні один до другого герої його творів. В портретах П.Загребельного, М.Лебеда, Я.Дашкевича, Р.Горака, О.Гринів домінує об'єм голови. Акцент – на живу пластику обличчя, вираз очей. В портреті вченого Ярослава Дашкевича, в погляді, спрямованому «в себе», що створює враження глибокої зосередженості, самозаглибленості, прочитується історія його життя, біль його душі. Іронічний Роман Горак, рішучий, непримиренний Олег Гринів, внутрішньо зібраний, вольовий Микола Лебідь – кожний образ в портреті розкрито в динаміці характеру мінімальними, але виразними пластичними засобами. Міцно збудовані, вони передають особливості характеру портретованого, його інтелектуальний світ.

У 2000-х роках композиційна структура портретів І.Самотоса набуває особливої просторової активності, а пластика – експресії. Він створює портрети людей, для яких творчість – не лише професія, а спосіб життя. Про них можна сказати: «Я мислю і творю, отже живу». Любомир Медвідь, Андрій Бокотей, Іван Вакарчук, Борис Возницький, Скрипаль (портрет батька): глядач стає ніби свідком творчого процесу, який відбувається на його очах. Цього ефекту присутності скульптор досягає включенням в композицію атрибутів творчості митців: в руках Л.Медвідя – пензль і палітра, у А.Бокотея – скловидувна трубка, у Скрипаля – скрипка і смичок, погруддя Б.Возницького вписане в раму, перед І.Вакарчуком – книга. Для того, щоб створити образ Митця, І.Самотосу достатньо фрагменту, точно знайденого, пластично обіграного жесту, руху. Простір не лише оточує композицію, а й пронизує, моделює її, стає одним з виражальних елементів композиції.

Розглядаючи портретну творчість скульптора, відзначимо ще один немаловажний її аспект. Переважно завжди, коли мова заходить про портрет, прийнято говорити про контакт між художником і портретованим, який позує митцеві і в процесі позування розкриваються риси характеру моделі. Саме так працював над портретом львівський скульптор, Народний художник України, Е.Мисько, який знаходив образно-

пластичне вирішення твору у процесі безпосереднього спілкування з портретованим. Інший метод роботи над образом у І.Самотоса. Наділений від природи бездоганною зоровою пам'яттю, він не є прихильником такого методу роботи. Натура, говорить митець, відволікає, зосереджує увагу на тому, що бачиш, що перед тобою, на рисах обличчя, а не на образі¹. Приступаючи до роботи над портретом, скульптор зосереджується на особистості, на виразі обличчя добре знайомої людини, її манері спілкуватися, рухатися. Потім, узагальнюючи враження, опрацьовується ескіз, на основі якого створюється завершений портрет – образ, який у пластичних формулах вміщає в собі філософські виміри світу.

Підводячі підсумки, можна зробити висновок, що портрет у творчості І.Самотоса відзначається самобутністю і в специфіці тематичної сфери, і у характері образної інтерпретації, у принципах формального виразу. Ці пошуки орієнтовані на поглиблену розробку завдань станкової скульптури, утверджуючи її естетичну самоцінність.

Література:

1. Афанасьєв В.О. Риси сучасності /В.О.Афанасьєв. – К.: Мистецтво, 1973.
2. Белічко Ю.В. Тема – ідея – образ /Ю.В.Белічко. – К.: науково думка, 1975.
3. Даскалова Р. Современная скульптура Украины /Р.Даскалова. – //Советская скульптура. – М.: Советский Художник – 1985, № 9. С.109 – 118.
4. Дреботюк Р. Художники Прикарпаття. /Р.Дреботюк. – К.:Мистецтво, 1989.
5. Крвавич Д. Традиції і новації скульптурного мистецтва /Д.Крвавич. – //Вісник Львівської академії мистецтв. – Львів: 1996, № 7. С.21 – 27.
6. Самотос І.М. Виставка творів. Скульптура. //Каталог персональної виставки. Львів, 2008.

¹ З бесіди автора статті з І.Самотосом у січні 1212 р.